Jan Swanepoel
Departement Latyn

POËSIE VAN VERSKEIDENHEID EN VERBAND:
'n BESPREKING VAN TT CLOETE SE ANGELLIERA

Drie gedigte van TT Cloete*

Lemmas V

Van alfa tot omega

Vroeg soggens voor werk
gaan Alfa draf
vir sy welstand. Beta geniet die guns om
emerities in 'n dorpstuin te werskaf,
(c) et cetera bestaan in miljoene
bewoordinge, (d) moor, (e) plant harte oor,
(f) steel, (g) verkondig die Woord
van God, (h) verwyder afval, (i) boor
na water, die student (j) studeer, (k) die koning
kopuleer
eg en (l) oneg, (m) delf goud,
(n) sit stil teen wil en dank, (o) droom oor kanse
wat verspeel is, (p) word langsaam oud
en knorrig,
(q) word vol,
(r) word leeg, (s) staak werk, (t) voel die hart
pomp
die long swaar, (u) voel hoe rol
deur lang meters bheaaglike ingewande
~~alles gemaklik, gesond, roond~~

Hierdie gedigte is geneem uit TT Cloete se debuut-
bundel, Angelliera, wat onlangs by Tafelberg ver-
skyn het. Dit kos R7,50 plus AVB.

(v) ly honger vanweë
 kanker in die mond
 en (w)wreder daarsonder,
 (x) bly onbekend,
 n kort end kom (y)
 tot by adolessent,
 seniel bly (z)
 dwalende gaan, gaan ...
 (a) draf voort
 tot die hart gaan staan,
 val,
 lê stil
 en word uitgespel uit die generatief alfabetiese
 beweging
 van die ewig veelwoordig bewegende wil.

Vertelde tyd verteltyd

Met een verhaal is die onbegonne werk
 van sloerige millennia's laat vertel
 in een voltooide week, van die selikant
 met die vinpote, die filigraanvlerk
 van die skoenlapper, die kwaggavel
 se witswart simmetrie, die olifant
 se toonloos genaelde poot
 byvoorbeeld, van son
 en boom en Adam en water
 van Armageddon ensovoorts. Van did dood
 van die dodo en dinosourus, van die neutron
 en proton is eers later
 vertel, van ander nog later, laasteloos later ...

Stukwerk

'n Landskap van see en sand
lê wes van die skiereiland.

Die gesigseinder oos
gloei eindeloos.

Huise staan gedupliseer
in 'n meer.

'n Newel gloei poeierig
geel lig.

Wolke laveer.
Eende fladder neer.

'n Dun pad lei
binnelands nêrens. Perde wei

in die wei.
Ek kan my

stuk-stuk verbeel
aan die geheel.

-

"Die dinge is sonder verband/hoegenaamd." So lui die misleidende versreëls in die gedig Na Willekeur (p.45) in TT Cloete se debuutbundel Angelliera. Die leser sal hom deeglik misgis as hy hierdie versreëls op sigwaarde aanvaar, want in hierdie bundel het ons juis te doen met die verkenning van die plek van die enkele ding in kosmiese verband; met 'n visie op die verskeidenheid van die skepping in sy samehang.

In die gedig Stukwerk (p. 46) staan die volgende aforistiese versreëls: "Ek kan my//stuk stuk verbeel /aandie geheel". Die eerste vyf strofes van hierdie gedig bestaan uit afgeslote rymende koeplette wat telkens deur 'n punt aan die einde van die koeplet afgesluit word. In die sesde strofe verander hierdie afgerondheid. Alhoewel die eindrym behoue bly, vorm die koeplette nie meer afgeslote sintaktiese eenhede nie. Die strofes begin 'n sintaktiese verband met mekaar aangaan. Die versreëls gryp oor strofegrense heen uit na die dinamiese geheel.

Met die woord dinamiese het ons 'n belangrike sleutel tot die verstaan van Cloete se poësie aangestip: die samehang tussen groei en verval. In hierdie samehang lê die klem veral op groei, op dinamiese wording. Groei word in die bundel voorgehou as 'n positiewe wordingskrag en dit gaan gepaard met vreugde. In een van die Kwatryne (p. 65) lees ons dan ook: "Daar is, God weet dit, vreugde in water en lig". Groei staan egter nie los van sy teenhanger, verval of stagnering, nie; vreugde nie los van pyn nie. In hierdie bundel word groei en verval, vreugde en pyn in hule paradoksale samehang aan die orde gestel. Dit kan gesien word in Parabool (p.52) en in Heerlike angs (p. 21) weer is daar sprake van "heerlike pyn".

In die gedig Van Alfa tot omega (p.28) word die alfabetiese gang van a tot z en die weerbegin van a van toepassing gemaak op die mensheid en sy verskeidenheid. Die slotreëls is insiggewend: "a draf voort/tot die hart gaan staan,/val,/lê stil/en word uitgespel uit die generatiewe alfabetiese beweging/van die ewig veelwoordig bewegende wil". Stilstand en beweging is dele van dieselfde geheel.

In die gedig met die ironiese titel Beatus en Beata (p.42) ("Salige/geseënde man en Geseënde vrou") word die "saligheid" van die voltooide, die nie-meer-wordende, afgewys: "Wat snel en lig is pols en donderweer/word traag en log standhoudend/in miljoene eene verkleineer". Gebrek aan wording, gearriveerdheid, word voorgestel as 'n Seniele Orde (p. 43) waarin alles onder beheer en maklik hanteerbaar is; so 'n orde benodig slegs "een getal/ en een woord: nihil afsienbaar".

Afgesien van vitalistiese verse waarin groei en die vreugde van lewe uitgebeeld word, staan daar in Angelliera ook verse waarin hierdie lewensdrif gerelativeer word, byvoorbeeld Die jeug van vandag (p.35) en In memoriam selfmoordenaar (p.29).

In die kader van die samehang tussen groei en verval, vreugde en pyn, moet die verkenning van die seksuele in die bundel gesien word. Koïsie (p.60) is in hierdie opsig 'n sleutelgedig. Die titel kom van die Latynse woord "coitio" (saamgestel uit co [vanaf cum] en ire) wat samekoms, veral in die seksuele konnotasie, beteken. Ek haal die gedig in sy geheel aan:

Water van tuinsproeiërs in die droogte
ruik skerper,
lommer in die hitte

is koeler,
lig en vuur word deur die bedreigde
son geraak, hoe gepynigder
die vlees en litte
hoe strelender die genesing, vrugte
is soeter
hoe bitterder die pitte,
vogtige slymvlies
en droë pulver
nies koëties,
hy stulp en sy
pul, soos in alle
ander gevalle
pas albei.

In hierdie gedig word gewerk met teenstellende dinge (water-droogte; hitte-koeler; gepynigder-strelender; soeter-bitterder; vogtige slymvlies-droë pulver; hy-sy). En die belangrike is dat hierdie uiteenlopende dinge saamkom. Dit mond uit in die seksuele waar hy en sy pas

Seks in sy vreugde en pyn word in hierdie bundel verbeeld soos selde tevore in Afrikaans. Pront én onopsetlik word geskryf oor een van die diepste en intenste ervarings van die mens. Die siklus Tuin (p.9-11) vorm 'n hoogtepunt in hierdie verband.

Samehangend hiermee tref ons in die bundel ook 'n besondere aardsheid met groot klem op liggaamlikheid aan. (Vgl. veral die skitterende Marilyn Monroe foto in blou (p. 22-23).

In Angelliera is daar sprake van 'n samehang tussen die nietige en die grootse. In Lemoenboom (p.8) word verbeeld hoe die lemoen wat gevorm is uit aarde en vog, lig en wind, die son oproep:

"Onnavolgbaar doen die lemoen/die goudgroen son seisoen/na seisoen naaste na". Hierdie versreëls kan ook dien as illustrasie van Cloete se fyn aanvoeling vir klank en ritme.

Dit is opvallend hoe baie "son" in hierdie bundel voorkom. In die inleidingsvers, Sonneblom (p.1) word die son "geelgroen" genoem, waarmee sowel op glans as groei gedui word. Eweneens sien ons in Sonneblom hoe die klein aardse dinge (pit, plant, wortels, stronk, ensovoorts) beuws is van die kosmiese; al hierdei dinge, op alle plekke, weet "dat son geelgroen oos opkom".

Hierbo lê die klem op groei, maar ook uit verval kom lewe. Dit is 'n visie wat Cloete met Breytenbach deel. In Herbenutting (p. 3) met sy funksionele woordspel lees ons hoe die dooie pikkewyn bedrywig haar stank meedeel. Dit wat verval, word opgeneem en herbenut in die samestelling van iets nuuts.

Iewers ooit word alles weer saamgestel
uit haar tot eenmalige sel en sel
en sel word elke deel
deeltyds heel in alle gedaantes van die ewige
geheel.

Hier sien ons iets van die aardse skepping in sy tydsheid (ooit, eenmalig, deeltyds) maar ook van die samehang daarvan met die ewige; die deel in gedaantes van die ewige geheel. Die herhaling van frases, die fyn woordontginning wat gedra word deur die herhaliende klanke waar - in die woorde van Leipoldt - "elke klank beminde klanken vond/tot saamenkomst" is 'n tegniek wat Cloete met groot vaardigheid aanwend.

Die aardse skepping word in Angelliera voorgehou

as God se skepping. Meer nog, die klein aardse dinge (duif, valk, mossies, muis, slang, triceratops, virus) lewe God simfonies uit (Van mossies en meer, p. 5). In Ballade van die mossie (p. 53) lees ons hoe die aarde om die son, die maan om die aarde tol en in hierdiekosmiese beweging word die aandag gevestig op die mossie wat onbewus van die beweging saamry, selftevrede met 'n wurm in sy bek! Net soos die mossie deel het aan hierdie beweging en tog onbewus is daarvan, so is die mens ook dikwels onbewus van God wat aan die werk is in sy kosmos (Suidpool en senit II, p. 2). God is ewig doenig terwyl die wordende mens besig is om homself oor te gee aan die bekoring van die hic et nunc (Eskapade, p. 69). In alles wat hy doen, is die mens - hoe paradoksaal ookal - besig om God se Raadsplan in vervulling te laat gaan (Matroos en soldaat, p. 32).

In Cloete se poësie is daar sprake van 'n botsing tussen die individu en die massamens. Kleinmenslikheid kom onder skoot, wat "wat nie van Jan Rap kom nie, sê Boutens/kom van sy maat" (Voor-skrif, p. 72, Siekte en raat III). In Walg (p. 71) (Siekte en raat II) word die "ek" gestel teenoor "die 90% lelike spul" van wie gesê word: "...hulle vreet brood/en hulle pols sit in hulle skoot". Die doodgewone en alledaagse is vir die mens nie genoeg nie, soos blyk uit Verleiding van die binnelander (p. 64). In Van mossies (p. 59) sien ons hoe alles in die mossies se heelal heel is, en tog word hierdie heelheid gerelativeer deur die verwysing na hulle "uitgedunde toonleer". Tog is daar 'n aantal verse in Angelliera waarin "'t eenvoudig leven Gods" in goeie lig gestel word, soos in Uitgedun (p. 76) en veral in Retoer (p. 78) waarin die wonder in die gewone pragtig verbeeld word.

In Angelliera is daar ook poësie van die angel, en 'n verskeidenheid van dinge loop onder hierdie angel deur. Soms is die satiriese aanslag lig soos in Atlete (p. 38), soms is dit skerp soos in Die kritikus (p. 57). In Angelliera word gereageer teen die veroppervlakkiging en leegheid van die "oorgasmekultuur" soos dit in Sonbesiekultuur (p.37) genoem word. In Vakansiegangers III en IV (P. 14tot16) word uitgebeeld hoe die mens Christus vergeet en sy eie paradys skep. Verdernoem ons nog Behoeftes aan ongunstige weers- en ander omstandighede (p. 30); Koppe (p. 31); Lemmas II (p. 25); Jongmense by jolyt (p.36) en Die jeug van vandag (p.35).

In Angelliera word die lewe in sy bonte verskeidenheid bekyk. In hierdie spektrum word nie net gelet op die "mooie" nie, maar op die lewe in sy totaliteit wat die negatiewe insluit. Dit kom mooi na vore in Ek is (Lemmas III, p. 26):

ek is my	arthritis
	brein
	poliomiëlitis
	pyn
	drek
	droom

my hart en my tumor is	ek	ek
	is	fallus
		karsinoom
		alles

Hier, soos elders in Angelliera, wend Cloete 'n enumerasietegniek aan om die verskeidenheid en omvattendheid van lewe te verbeeld. In die motto by Lemmas I (p. 24) staan daar dan ook:

"that poetry should celebrate the objects by simply naming them". Dit is voorts opvallend hoe Cloete in sy werk 'n hele aantal natuurwetenskaplike terme in die poësie inburger.

In die sterk slotgedig Vertelde tyd verteltyd (p.80)

kom die digter se visie op taal en gevolglik ook op poësie, mooi tot uitdrukking. In taal is die mens besig om God se skepping te benoem. Dit het hy van die begin af gedoen, doen hy steeds en sal hy steeds doen. Ons het hier te doen met 'n religieuse visie op taal en poësie. Dit is 'n visie wat, heeltemal selfstandig, aansluiting vind by Van Wyk Louw se Groot Ode wat afsluit met die woorde: "ander name sluimer nog".

Waar ons in die voorafgaande bespreking veral die aandag gevestig het op die verbande wat in Cloete se poësie aanwysbaar is, mag nie uit die oog verloor word nie dat, alhoewel die gedigte in hierdie bundel op mekaar inspeel, die individuele gedig self as gedig in eie reg kan staan. Ons kan dit ook so formuleer: wat in enkele gedigte aanwysbaar is, is ook in die heheel aanwysbaar, en omgekeerd. Maar die individuele gedig staan primêr.

Onder die talle sterk gedigte in die bundel sou ek die volgende uitsonder: die siklus Tuin (p.9-11, in besonder die derde gedig in hierdie reeks: Harba lori fa); Alles om hulle is mooi (Vakansie-gangers IV, p. 15-16); Ballade van die patriot (p.20) Marilyn Monroe foto in blou (p. 22-23); Ek is (Lemmas III, p. 26); Van Alfa tot omega (Lemmas V, p. 28); Stukwerk (p. 46); Dito's (p. 47); Koïsie (p. 60) en Vertelde tyd verteltyd (p. 80).

Angelliera is 'n sterk debuut, en nie net as debuut staan dit sterk nie. Dit is 'n bundel met 'n wye

scopus, 'n eie visie en 'n eie stem. Dit is poësie met 'n sterk liriese inslag, met 'n fyn ontginning van klanklike en ritmiese effekte. Cloete beheers sowel die sogenaamde vrye vers as die meer konvensionele rymende vers met vakmansvaardigheid. Angelliera is 'n belangrike toevoeging tot die Afrikaanse poësie.